

بررسی قابلیت‌های پیشرفت و توسعه گردشگری بجنورد با استفاده از برنامه‌ریزی راهبری

ثنا قاسمی

فارغ التحصیل کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار ایران

داود حسن آبادی^۱

استادیار گروه جغرافیا، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۲۵

چکیده

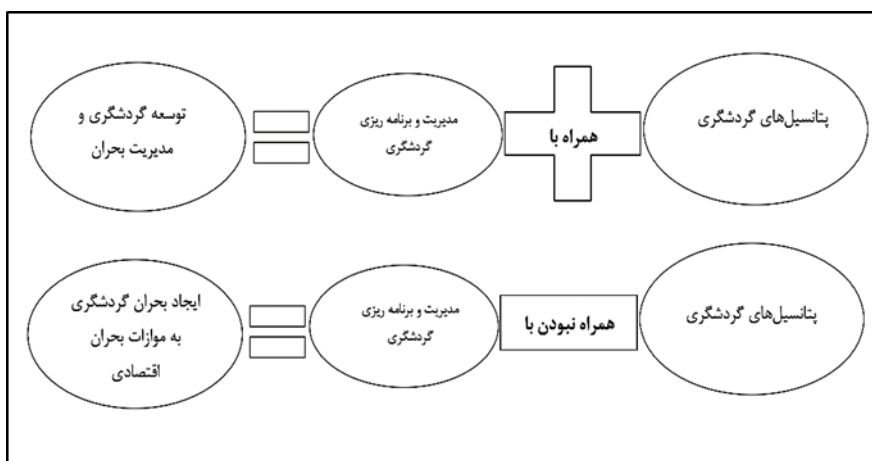
یکی از آفت‌های پیشرفت گردشگری در ایران نداشتن راهبرد و برنامه‌ریزی مبتنی بر سنجش قابلیت‌هاست به نحوی که به دلیل این ویژگی بسیاری از فعالیت‌های خلق‌الساعه گردشگری پس از چندی از رونق می‌افتد و زیان‌های جبران‌ناپذیری را به عرضه‌کنندگان و تقاضا کنندگان سیستم گردشگری وارد می‌کند. استان خراسان شمالی به دلیل مطلوبیت توریستی همه‌ساله پذیرای تعداد زیادی از گردشگران است که برای زیارت جاده شمال را انتخاب می‌کنند و بعد از عبور از آب و هوای مرطوب وارد یک استان با اقلیم معتدل و گاه‌آخنک در فصل تابستان می‌شوند؛ اما با این وجود به نظر می‌رسد که برای استفاده بهتر و بیشتر از این فرصت و برای جذب گردشگران برنامه‌ریزی راهبردی صورت نگرفته و بنابراین پتانسیل‌های گردشگری استان و بخصوص شهرستان بجنورد به شکل نسبتاً کامل و مطلوبی در راستای پیشرفت و توسعه گردشگری قرار نگرفته‌اند. هدف اصلی این پژوهش عبارت است از بررسی قابلیت‌های پیشرفت و توسعه گردشگری بجنورد از منظر برنامه‌ریزی راهبری با استفاده از شاخص سوآت. سؤال اصلی پژوهش این است که با توجه به فرصت‌ها و تهدیدها و نیز قوت‌ها و ضعف‌های بجنورد در سیستم گردشگری مناسب‌ترین استراتژی برای برنامه‌ریزی راهبری پیشرفت و توسعه گردشگری بجنورد با استفاده از مدل سوآت کدام استراتژی است؟ نتایج این مقاله نشان می‌دهد که استراتژی تهاجمی مناسب‌ترین راهبرد برای پیشرفت و توسعه گردشگری در شهرستان بجنورد است. روش تحقیق در این پژوهش روش توصیفی و آمار استنباطی می‌باشد. برای جمع‌آوری داده‌های از بررسی‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و میدانی استفاده و برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از مدل SWOT استفاده گردید. برای این منظور محیط داخلی (نقاط قوت و ضعف) و محیط خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) منطقه مطالعه گردید و سپس برای سنجش وزن سنجها از فرایند تحلیل سلسله مراتبی استفاده شد.

کلمات کلیدی: پیشرفت و توسعه گردشگری، برنامه‌ریزی راهبری، بجنورد، سوآت.

مقدمه

جهانگردی به عنوان یکی از پردرآمدترین صنایع جهان می‌تواند نقش مهمی را در تأمین رشد اقتصادی کشورها ایفا کند و از سوی دیگر رشد اقتصادی نیز می‌تواند با پیشرفت و توسعه تسهیلات و زیربنای جهانگردی موجب پیشرفت و توسعه سیستم جهانگردی شود (تولایی، ۱۳۸۶). لذا در این مطالعه رابطه هم‌زمان میان توریسم بین‌الملل و رشد اقتصادی در کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است. در این مطالعه به منظور بررسی هم‌زمان اثر پیشرفت و توسعه بخش توریسم بر رشد اقتصادی و نیز اثر رشد اقتصادی بر جذب توریسم مدل‌های توریسم بین‌الملل و رشد اقتصادی برای ۲۱ کشور عضو سازمان کنفرانس اسلامی در بازه زمانی (۲۰۱۱-۱۹۹۵) با استفاده از داده‌های تابلویی هم‌زمان، پایه‌ریزی گردیده است (آقاسی زاده و همکاران، ۱۳۸۸). نتایج نشان‌دهنده تأثیر مثبت و معنادار توریسم بین‌الملل، سرمایه‌فیزیکی، درجه باز بودن اقتصاد و آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی است. همچنین نتایج به دست آمده در مدل توریسم بین‌الملل نشان می‌دهد که رشد اقتصادی در این کشورها با پیشرفت و توسعه تسهیلات و امکانات زیر بنایی سبب پیشرفت و توسعه جهانگردی می‌شود و افزایش درآمد سرانه هر یک از کشورهای اسلامی منجر به افزایش تقاضای توریسم بقیه اعضا می‌شود. همچنین گسترش تجارت و کاهش قیمت‌ها بر پیشرفت و توسعه جهانگردی مؤثر است (الوانی و پیروز بخت، ۱۳۷۵).

رشد روز افزون شهرنشینی و فشارهای روحی و روانی حاصل از زندگی شهری (سر و صدا، آلودگی، زندگی آپارتمانی، ترافیک و...) مردم شهری را به گریز از شهر و روی آوردن به تفریح و طبیعت‌گردی و مسافرت به مناطق بکر و مناظر چشم‌نواز ترغیب می‌کند (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵). در این میان مکان‌هایی که از طبیعت بکر، مناظر طبیعی چشم‌نواز، آب‌وهوای مناسب دارند بیشتر از سایر نقاط مورد توجه گردشگران قرار دارد. استان خراسان شمالی به دلیل برخورداری از آب و هوای مطلوب، مناظر چشم‌نواز، چشمه‌سارهای فراوان، قرار گرفتن در مسیر جاده مشهد، همه ساله پذیرای تعداد کثیری از مسافران و گردشگران است که برای زیارت جاده شمال را انتخاب می‌کنند و بعد از عبور از یک اقلیم مرطوب و طاقت‌فرسا وارد یک استان با اقلیم معتدل و گاهاً خنک در فصل تابستان می‌شوند. به نظر می‌رسد برای استفاده بهتر و بیشتر از این فرصت برای جذب گردشگران می‌بایستی پتانسیل‌های استان و شهرستان بجنورد به شکل بهتری برای گردشگران معرفی شود و گردشگران عبوری از تمام پتانسیل‌ها، فرصت‌های گردشگری استان آگاهی کافی ندارند (چاک وای، ۱۳۸۵). در این پژوهش تلاش می‌شود با استفاده از شاخص راهبردی SWOT راهکارهای مطلوب را برای استفاده و معرفی توانمندی‌های گردشگری استان در اختیار مدیران و مسئولین استان و شهرستان قرار داده شود. یکی از آفت‌های پیشرفت و توسعه گردشگری در ایران نداشتن راهبرد و برنامه‌ریزی مبتنی بر سنجش قابلیت‌هاست به نحوی که به دلیل این ویژگی بسیاری از فعالیت‌های خلق‌الساعه گردشگری پس از چندی از رونق می‌افتند و زیان‌های جبران‌ناپذیری را به عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان سیستم گردشگری وارد می‌کند. این پژوهش از آن جهت که تلاش می‌کند قابلیت‌های گردشگری بجنورد را از منظر برنامه‌ریزی راهبری با شاخص سوات تحلیل کند تا بدین وسیله به پایداری سیستم گردشگری منطقه کمک نماید بسیار ضروری می‌نماید.

نمودار ۱: مدل پژوهش

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

هدف اصلی این پژوهش عبارت است از بررسی قابلیت‌های پیشرفت و توسعه گردشگری بجنورد از منظر برنامه-ریزی راهبری با استفاده از شاخص سوات. سؤال اصلی پژوهش این است که با توجه به فرصت‌ها و تهدیدها و نیز قوت‌ها و ضعف‌های بجنورد در سیستم گردشگری مناسب‌ترین استراتژی برای برنامه‌ریزی راهبری پیشرفت و توسعه گردشگری بجنورد با استفاده از مدل سوات کدام استراتژی است؟ روش تحقیق در این پژوهش روش توصیفی و آمار استنباطی می‌باشد. برای جمع‌آوری داده‌های از بررسی‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی، مشاهده استفاده و سپس برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از مدل SWOT استفاده شد. برای این منظور محیط داخلی (نقاط قوت و ضعف) و محیط خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) منطقه مطالعه گردید و سپس برای سنجش وزن سنجه‌ها از فرایند تحلیل سلسله مراتبی استفاده شد.

رویکرد نظری

گردشگری یا توریسم^۱ به طور کلی به عنوان مسافرت تفریحی در نظر گرفته می‌شود. هر چند که در سال‌های اخیر شامل هرگونه مسافرتی می‌شود که شخص به واسطه آن از محیط کار یا زندگی خود خارج شود (کازمی، ۱۳۸۵). به کسی که گردشگری می‌کند گردشگر یا توریست^۲ گفته می‌شود. واژه گردشگر از زمانی پدید آمد که افراد طبقه متوسط اقدام به مسافرت کردن نمودند. از زمانی که مردم توانایی مالی بیشتری پیدا کردند و عمرشان طولانی‌تر شد، این امر ممکن شد. اغلب گردشگرها بیش از هر چیز به آب و هوا، فرهنگ یا طبیعت مقصد خود علاقه‌مند هستند. ثروتمندان همیشه به مناطق دوردست سفر کرده‌اند، البته نه به صورت اتفاقی، بلکه در نهایت به یک منظور خاص (-لی، ۱۳۷۸). به‌طور مثال برای دیدن ساختمان‌های معروف و آثار هنری، آموختن زبان‌های جدید و چشیدن غذاهای متفاوت. گردشگری سازمان‌یافته امروزه یک سیستم بسیار مهم در تمام جهان است. لغت جهانگردی^۳ از کلمه tour به معنای گشتن اخذ شده که ریشه در لغت لاتین turns به معنای دور زدن، رفت و برگشت بین مبدأ و مقصد و رخس دارد که از یونانی به اسپانیایی و فرانسه و در نهایت به انگلیسی راه یافته است. گردشگری انواع و گونه‌های

^۱. tourism

^۲. tourist

^۳. tourism

متفاوتی هم دارد (حسین زاده دلیر و حیدری چیا، ۱۳۸۲). گردشگری درمانی، اکو توریسم یا بوم گردی، گردشگری مذهبی و زیارتی، گردشگری زمستانی، گردشگری گروهی، گردشگری بازاری، گردشگری ورزشی و گردشگری تفریحی از جمله این موارد هستند. در کنار این موارد می‌توانیم به انواع دیگر گردشگری اشاره کنیم که امروز رواج بیشتری پیدا کرده است. به عنوان نمونه مسافرت‌های ماجراجویی، کشاورزی و یا مسافرت به مناطق مصیبت‌زده به منظور کمک به افراد آن منطقه، می‌توانند از دیگر انواع سفرها باشند (زمانی فراهانی، ۱۳۷۹: ۱۸).

برآوردهای شورای جهانی سفر و گردشگری نشان می‌دهد که افزایش سهم گردشگری در اقتصاد جهانی و اشتغال‌زایی، در ۱۰ سال آینده تداوم خواهد داشت. سفر و گردشگری بر چند حوزه اقتصادی کمک می‌کند: تولید ناخالص داخلی: در سال ۲۰۰۸، سهم گردشگری در تولید ناخالص داخلی کشورهای گردشگر پذیر به‌طور میانگین در حدود ۱۰ درصد بود (خاکی و همکاران، ۱۳۸۶).

اشتغال‌زایی: در سال ۲۰۰۸، از هر ۱۱ شغل یک شغل مرتبط با گردشگری بود.

صادرات: در سال ۲۰۰۸، درآمدهای صادراتی حاصل از بازدیدهای بین‌المللی و مبادله کالاهای گردشگری در حدود ۱۱ درصد از کل صادرات جهانی بود (صدائی و دهقانی، ۱۳۸۹: ۵۷). انتظار می‌رود که این آمار حداقل تا سال ۲۰۱۸ روند رو به رشد خود را حفظ کند. لذا، در چند سال آینده گردشگری نقش مهمی در اقتصاد جهانی ایفا خواهد کرد. یکی از شاخه‌های اقتصاد، اقتصاد کلان است. اقتصاد کلان گردشگری معمولاً به مطالعه‌ی رشد اقتصادی، توازن در پرداخت‌ها، اشتغال‌زایی و مخارج، می‌پردازد (خدایی، ۱۳۸۸). چون گردشگری به میزان قابل‌توجهی بر تمام این حوزه‌ها تأثیر می‌گذارد، گزینه جذابی برای بیشتر دولت‌هاست. با این حال، منافع اقتصادی باید با هزینه‌های زیست‌محیطی و اجتماعی مقایسه شود. امکان کسب ارز خارجی (بالاًخص ارزهای قوی مانند دلار آمریکا، پوند انگلیس یا یورو) که تأثیر مثبت فراوانی بر توازن پرداخت‌ها دارد، دولت‌ها را به سمت پیشرفت و توسعه‌ی گردشگری سوق می‌دهد. گردشگری می‌تواند به افزایش تولید ناخالص داخلی کمک کند. تولید ناخالص داخلی یعنی ارزش بازاری کل کالاها و خدمات تولیدشده به وسیله اقتصاد یک کشور در یک دوره زمانی مشخص. اگرچه شغل‌هایی که گردشگری ایجاد می‌کند معمولاً پاره وقت و فصل هستند، ولی گردشگری در چند سطح اشتغال‌زایی می‌کند (داس و ویل، ۱۳۷۸). به علاوه، گردشگری می‌تواند به جذب سرمایه‌گذاری (مثلاً، از شرکت‌های خارجی) و بهبود اثرات تکاثری درآمد نیز کمک کند (صدائی و دهقانی، ۱۳۸۹: ۵۷).

برنامه‌ریزی، فرایندی برای رسیدن به اهداف است. بسته به فعالیت‌ها، هر برنامه می‌تواند که بلندمدت، میان‌مدت یا کوتاه‌مدت باشد. برای مدیرانی که در جستجوی حمایت‌های بیرونی هستند، برنامه‌ریزی، مهم‌ترین و کلیدی‌ترین سند برای رشد است (رحمانی، ۱۳۸۱). برنامه‌ریزی می‌تواند، نقش مهمی در کمک به جلوگیری از اشتباهات یا تشخیص فرصت‌های پنهان بازی کند. برنامه‌ریزی به پیش بینی آینده و ساختن آینده تا حدودی قابل تصور کمک می‌کند. آن پلی است بین آنجایی که هستیم و آنجایی که می‌خواهیم برویم. برنامه‌ریزی به آینده می‌نگرد. برنامه‌ریزی یا طرح‌ریزی یعنی اندیشیدن از پیش (آیر، ۱۳۷۵: ۶۴). متخصصین از زوایای متعدد برای برنامه‌ریزی تعاریف متعددی ارائه کرده‌اند که برخی از آن‌ها از این قرار است:

۱. تعیین هدف، یافتن و ساختن راه وصول به آن.

۲. تصمیم‌گیری در مورد اینکه چه کارهایی باید انجام گیرد.

۳. تجسم و طراحی وضعیت مطلوب در آینده و یافتن و ساختن راه‌ها و وسایلی که رسیدن به آن را فراهم کند.

۴. طراحی عملیاتی که شیئی یا موضوعی را بر مبنای شیوه‌ای که از پیش تعریف شده، تغییر بدهد (رضوانی، ۱۳۷۴).

برنامه‌ریزی، نوعی پدیده عینی اجتماعی است و خصوصیت‌های ویژه خود را دارد در عین حال، یک رویداد منحصر به فرد نیست که دارای یک ابتدا و انتهای مشخص باشد بلکه یک فرایند مستمر و دائمی و منعکس کننده تغییرات و در صدد رسیدن به اهداف است. در سازمان‌های پیچیده امروزی، بدون برنامه‌ریزی‌های دقیق، امکان ادامه حیات نیست و برنامه‌ریزی، مستلزم آگاهی از فرصت‌ها و تهدیدهای آتی و پیش بینی شیوه مواجهه با آنها است- (خاتمی و مهدیزاده، ۱۳۷۸: ۴۳).

مدیریت و برنامه‌ریزی گردشگری یک فرآیند جامع برای تعیین اقداماتی است که یک بنگاه گردشگری یا یک مقصد باید طی نماید تا به اهداف تعیین شده دست یابد (زنگی آبادی و همکاران، ۱۳۸۹). برنامه‌ریزی سلسله‌ای منظم از اقدامات و فعالیت‌هایی است که برای رسیدن به یک هدف و یا مجموعه‌ای از اهداف مرتبط با هم طراحی می‌شوند. بر اساس این تعریف می‌توان گفت که برنامه‌ریزی فرآیندی است برای:

- پیش‌بینی و تعیین توالی تغییرات؛

- آینده‌نگر است؛

- برای حل مشکلات به دنبال ارائه راه‌حل‌های بهینه می‌گردد؛

- و برای افزایش و به حداکثر رساندن منافع پیشرفت و توسعه، اعم از کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و یا محیطی طراحی می‌گردد؛

- و به پیامدهای قابل پیش‌بینی می‌انجامد (رضوانی، ۱۳۸۷).

از این تعریف کلی چنین برمی‌آید که برنامه‌ریزی (از جمله برنامه‌ریزی گردشگری) ممکن است در اشکال و حوزه‌های گوناگون، از جمله پیشرفت و توسعه کالبدی و اقتصادی، تدارک خدمات، ارتقای زیرساخت‌های بازاریابی و پیشرفت و توسعه کسب و کار صورت گیرد (زارع یکتا، ۱۳۸۸).

تدوین برنامه‌های جامع، قدیمی‌ترین و در عین حال ناکارآمدترین رویکرد برنامه‌ریزی برای ملزومات خاص گردشگری است. هدف اساسی تدوین برنامه جامع آن است که سند راهنمایی کاملاً مشخصی را برای پیشرفت و توسعه ترسیم نماید (زاهدی، ۱۳۸۵). برنامه هدف، نهایی یا سلسله‌ای از اقدامات را تبیین می‌کند و همه سازمان‌های دولتی و یا خصوصی را تشویق یا وادار می‌کند به سوی آن هدف‌ها گام بردارند. از نقاط قوت برنامه جامع آن است که دورنمایی تفصیلی از فرآیند پیشرفت و توسعه را ترسیم می‌کند، اما ایراداتی نیز به آن وارد است، از جمله اینکه حداقل در هدایت فعلیتی در حال تغییر همچون گردشگری، بیش از سخت و انعطاف‌ناپذیر است و در عمل واقع بینانه نیست. ماهیت پویای گردشگری برخی از برنامه ریزان را بر آن داشته است که از رویکرد تدوین برنامه جامع، به سوی برنامه‌های پویا که از انطباق‌پذیری بیشتری برخوردارند، تغییر جهت دهند. تفاوت اصلی این دو برنامه در آن است که برخلاف برنامه جامع که تدوین آن به صورت دوره‌ای صورت می‌گیرد و هرچند وقت یکبار انجام

می‌شود؛ در برنامه‌ریزی پویا فرآیند پیشرفت و توسعه به طور مداوم با تغییر شرایط منطبق می‌شود (سازمان جهانی جهانگردی، ۱۳۸۴).

به دلایل متعددی برنامه‌ریزی در گردشگری از اهمیت زیادی برخوردار است. اهم این دلایل عبارت‌اند از: ۱- برنامه‌ریزی کالبدی به خاطر توان بالقوه‌ای که در کنترل پیشرفت و توسعه دارد، سازوکار لازم برای تدارک ساختارند امکانات گردشگری و تأسیسات زیربنایی آن در مناطق جغرافیایی بسیار وسیع، فراهم می‌آورد. به موازات پیشرفت و توسعه گردشگری جنبه جغرافیایی آن اهمیت بیشتری می‌یابد (سازمان جهانی جهانگردی، ۱۳۸۴). در گذشته بسیاری از اشکال برنامه‌ریزی گردشگری، در سطح محلی انجام می‌شد و خاص همان مکان بود. این امر نشانگر افق‌های نسبتاً محدودی بود که بیشتر الگوهای گردشگری بر اساس آن شکل می‌گرفتند اما توأم با پیشرفت و توسعه حمل و نقل و گسترش فضایی گردشگری لزوم وجود سیستم‌های برنامه‌ریزی که قابلیت هماهنگ کردن پیشرفت و توسعه گردشگری در سطح منطقه‌ای و حتی ملی را داشته باشند، بیش از پیش ضرورت یافته است (سینایی، ۱۳۸۲).

۲- پیشرفت و توسعه گردشگری به طور طبیعی از الگویی گسسته پیروی می‌کند. این گسستگی در عناصر گوناگون بسیاری که در برنامه گردشگری لازم است با هم دیده شوند، انعکاس می‌یابد؛ بنابراین وجود سیستمی که فعالیت‌ها را هماهنگ نماید و از این طریق امکان پیشرفت و توسعه قابلیت‌های این سیستم را فراهم آورد، ضروری می‌نماید. نظر به اینکه در بسیاری از مقاصد گردشگری، عوامل گوناگون از الگوی مالکیت و مدیریت یکسانی نیز پیروی نمی‌کنند، وجود یک سیستم برنامه‌ریزی که به تلفیق و ساختارمند نمودن این عوامل بینجامد، بسیار ارزشمند است. به این ترتیب، با اعمال سیستم‌های برنامه‌ریزی در حوزه بازاریابی، می‌توان مکان‌های گردشگری و محصول آن‌ها را ترویج نموده و پس از شکل‌گیری آن‌ها را به‌درستی مدیریت کرد (کارگر، ۱۳۸۶).

۳- بین برنامه‌ریزی و اصول پیشرفت و توسعه پایدار، ارتباط آشکاری وجود دارد. در مفهوم پیشرفت و توسعه پایدار گردشگری تلویحاً مداخله‌هایی نهفته است که هدف آن‌ها نه تنها حفظ منابعی که این سیستم به آن‌ها وابسته است، بلکه به حداکثر رساندن منافع آن برای جامعه محلی نیز هم هست. این مهم از طریق مدیریت صحیح منابع امکان‌پذیر خواهد بود. رایج‌ترین شکل این نوع مداخلات، برنامه پیشرفت و توسعه گردشگری و تدوین یک برنامه مدیریتی کارآمد برای این منظور است (کاظمی، ۱۳۸۵).

۴- برنامه‌ریزی می‌تواند مکانیسمی برای توزیع و باز توزیع سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در گردشگری و منافع اقتصادی مرتبط با آن باشد. برنامه‌ریزی می‌تواند هم به پیشرفت و توسعه مکان‌های جدید گردشگری و هم در صورت لزوم، به سازماندهی دوباره مقاصد قدیمی که گردشگران آن‌ها را رها می‌کنند، کمک کند.

۵- تلفیق گردشگری در سیستم‌های برنامه‌ریزی به این سیستم اهمیت سیاسی می‌دهد، چرا که بسیاری از سیستم‌های برنامه‌ریزی تحت تأثیر و کنترل اهداف سیاسی هستند. به این ترتیب برای گردشگری نیز به عنوان یک نیروی محرکه برای تغییرات اجتماعی و اقتصادی جایگاهی در نظر گرفته می‌شود که پیش از این، به طور جدی چنین جایگاهی برای آن قائل نبودند (کاظمی، ۱۳۸۵).

۶- در نهایت می‌توان گفت که یکی از اهداف متداول برنامه‌ریزی، پیش‌بینی آلودگی‌های احتمالی تقاضا و هماهنگ نمودن عرضه با تقاضا است. علاوه بر آن برنامه‌ریزی با کنترل صحیح پیشرفت و توسعه کالبدی و ارائه خدمات، در

جهت به حداکثر رساندن رضایت‌مندی دیدارکنندگان حرکت می‌کند (کیامهر، ۱۳۸۵). در حال حاضر شواهد فراوانی از سراسر جهان وجود دارد که نشان می‌دهد، احتمال بروز اثرات منفی سطوح پایین رضایت‌مندی دیدارکنندگان در مقاصد گردشگری که برنامه‌ریزی نشده‌اند، بیش از سایر مقاصد است. این در حالی است که برنامه‌ریزی کارآمد گردشگری، اغلب منجر به ارتقاء محصولات گردشگری در جهت حصول منافع میزبان و گردشگر می‌شود (مصلحی، ۱۳۸۴).

نظریه های گردشگری

نظریه ها و دیدگاه های مختلف درباره گردشگری وجود دارد که می‌توان همه آنها را در چهار دسته مطرح کرد:

۱- دیدگاه اقتصادی

در این دیدگاه مسائل سرمایه داری، عرضه و تقاضا، بازاریابی و رابطه مرکز پیرامون و پیرامون مرکز مسائل کار و کارگری و سرمایه گذاری مورد بحث قرار می‌گیرد (مهدی زاده، ۱۳۷۷).

۲- دیدگاه اجتماعی - فرهنگی

در این دیدگاه نظریات مثبت گرایان، منفی گرایان و تعامل گرایان مورد ارزیابی قرار گرفته است (همایون، ۱۳۸۴).

۳- دیدگاه زیست محیطی و بهداشتی

در این دیدگاه اساس و پایه گردشگری پایدار را مطرح می‌کند. علاوه بر آن گردشگری بومی و بومی کردن گردشگری و آثار مطرح است (یعقوب زاده، ۱۳۸۸).

۴- دیدگاه سیاسی و ژئوپولیتیکی

از دید سیاسی گردشگری اثراتی را در درون و برون کشورها به جا می‌گذارد. گسترش صلح و امنیت بین المللی، وحدت و خلق ملی گسترش مردم سالاری و غیره آثار مثبتی بر گردشگری دارد از نظر ژئوپولیتیکی و ژئوپولیتیک سرمایه، گردشگری مباحث نظری جدیدی را مطرح می‌کند که برخی از آنها رقابت آمیز است و برخی موجب گسترش همکاری های بین المللی می‌شود (اپلرود، ۱۳۸۶).

مروری بر ادبیات برنامه‌ریزی گردشگری مبین این نکته است که در این خصوص چهار رویکرد و دیدگاه عمده را می‌توان بیان نمود؛

۱- دیدگاه رشد اقتصادی

۲- دیدگاه ساماندهی فیزیکی - فضایی

۳- دیدگاه بهبود شرایط اجتماعی

۴- دیدگاه پیشرفت و توسعه پایدار (رنجبریان و زاهدی، ۱۳۸۴).

تا اواخر دهه ۱۹۷۰ گردشگری به عنوان یک فعالیت و کسب و کار طلایی و بدون آلودگی معرفی و پیوسته بر آثار مطلوب و منافع آن و به ویژه منافع سود اقتصادی تاکید می‌شود. در دهه ۱۹۸۰ پیامدهای زیست محیطی به دغدغه برنامه ریزان تبدیل شده و در دهه ۱۹۹۰ با تاکید همزمان بر پیامدهای مطلوب و نامطلوب گردشگری، حرکت از سوی گردشگری انبوه به سوی رویکرد پیشرفت و توسعه پایدار آغاز شد. تجربه نشان داده است که هرچا

گردشگری به صورت اتفاقی و بدون برنامه‌ریزی پیشرفت و توسعه‌یافته است، مشکلات زیست محیطی و اجتماعی ظهور پیدا کرده اند و در دراز مدت مشکلات گردشگری بیشتر از منافع آن خواهد بود (صدائی و دهقانی، ۱۳۸۹)؛ زیرا پیشرفت و توسعه غیر قابل کنترل و بدون مدیریت گردشگری می‌تواند به گونه ای جاذبه یک مقصد توریستی را کاهش دهد که دیگر گردشگران علاقه ای برای رفتن به آنجا نداشته باشند و همین امر سبب بروز مشکلات جدی اقتصادی و اجتماعی برای جوامع محلی شود (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۱). به عبارت بهتر پیشرفت و توسعه گردشگری بدون برنامه‌ریزی نه تنها پایداری را به دنبال نخواهد داشت که خود به نابودی منطقه نیز منجر خواهد گردید (نصراللهی و موسی بیکی ده آبادی، ۱۳۹۴: ۶۰).

جوان سوار بروک (۱۳۹۰، ترجمه سبزی) در کتاب مدیریت گردشگری پایدار، عنوان می‌کند که پس از سال ۱۹۶۰، چند کتاب مرجع راهی نو را به سوی مفهوم پیشرفت و توسعه پایدار ایجاد کردند.

- در سال ۱۹۶۵ گزارش مایکل راورز تحت عنوان موج چهارم - چالشی از تفریحات و سرگرمی ها جوامع را از آثار بالقوه رشد عظیم فعالیت های تفریحی و زمان تفریحات آگاه کرد (رنجبریان و زاهدی، ۱۳۸۳).

- کتاب توریسم جوانان: خیر یا شر در سال ۱۹۷۳ منتشر شد و توجهات را به سوی اثرات منفی بالقوه توریسم کشاند.

- کتاب توریسم، رویدادی برای پیشرفت و توسعه در سال ۱۹۷۹ توسط دی کارت درباره نقش توریسم در اقتصاد کشورهای در حال پیشرفت و توسعه به رشته تحریر در آمد.

- در سال ۱۹۸۲، مقاله‌ای تاثیرگذار از توریسم تحت عنوان اثرات اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی توریسم توسط ماتیسون و وال درباره تاثیرات گسترده توریسم نوشته شود.

- رابطه بین توریسم و جامعه میزبان، برای اولین بار به طور مشروح پیترو مورنی در بحث توریسم، تحت عنوان: یک بیگانه اجتماعی، در سال ۱۹۸۵ عنوان شد (رسول زاده اقدام و همکاران، ۱۳۹۵).

- نویسنده سوئیسی به نام جاست کریپندوفت به توریسم و آثار آن از نقطه نظر توریست در مقاله تحقیقاتی اش به نام تعطیلات رونندگان منتشره در سال ۱۹۸۷ نگاهی داشته است. چند کتاب عمومی دیگر در سال های قبل از ۱۹۹۰ منتشر شدند که در تلاش بودند بر رفتار توریست ها به طور مستقیم با آگاه کردن آنها از اثرات منفی بعضی از اشکال توریسم اثر بگذارند. کتاب توریست خوب نوشته وود و هاوش در سال ۱۹۹۱ و کتاب تعطیلاتی که برای زمین هزینه ای ندارند نوشته الکیستون و هایلر در سال ۱۹۹۲ دو نمونه از مهم ترین این کتاب های می‌باشد (نصراللهی و موسی بیکی ده آبادی، ۱۳۹۴: ۶۰).

گردشگری پایدار از سال های پس از ۱۹۸۰ مصطلح گردید. در این زمان متولیان و دانشجویان توریسم شروع به تفسیر پیامدهای گزارش برونلند برای سیستم خودشان کردند (ضیایی و همکاران، ۱۳۹۱). اگرچه عبارت توریسم سبز و مباحث سبز از آن زمان متداول شده اند ولی همایش بزرگی در سال ۱۹۹۰ در شهر لیدز در مورد اینکه توریسم پایدار امروزه چه مواردی را در بر می گیرد و مباحثی در مورد سایه های سبز برگزار شد. استفاده از لغت توریسم سبز منعکس کننده علاقه روزافزون به مباحث محیطی در سال های پس از ۱۹۸۰ و رشد سیاست های سبز بریتانیا، آلمان و فرانسه بود. توریسم سبز در کل درباره کاهش هزینه های محیطی و افزایش مزایای محیطی توریسم

می‌باشد. این مفهوم به شدت در چرخه فعالیت دولت‌ها اثرگذار شد (امیرحاجلو و همکاران، ۱۳۹۲). برای مثال در سال ۱۹۹۱، هیئت توریستی انگلیسی گزارشی تحت عنوان توریسم و محیط: حفظ توازن منتشر کرد. این گزارش حاوی مجموعه‌ای از رهنمودها برای پیشرفت و توسعه توریسم به روش‌های دوست‌دار محیط زیست بود (نصراللهی و موسی بیکی ده آبادی، ۱۳۹۴: ۶۰).

از سال‌های ۱۹۹۰، عبارت توریسم پایدار به طور معمول تری مورد استفاده قرار گرفت. این عبارت در برگزیده دیدگاهی برای توریسم بود که اهمیت جامعه میزبان را به رسمیت می‌شناخت، دیدگاهی که در آن نیروی کار فعالیت می‌کند و تمایل به حداکثر سازی مزایای اقتصادی توریسم برای جامعه میزبان دارد. این مفهوم در مقاله سبز منتشره در سال ۱۹۹۵ توسط اتحادیه اروپا به رسمیت شناخته شده بود (نصراللهی و موسی بیکی ده آبادی، ۱۳۹۴: ۶۰).

در مجموع گردشگری پایدار حاصل تلاش در دستیابی به پیشرفت و توسعه پایدار در تمامی زمینه‌هاست. اجلاس زمین در سال ۱۹۹۲ در ریودوژانیرو برزیل دولت‌های کشورهای مختلف جهان را به سمت پیشرفت و توسعه‌ای سوق داد که حداقل زیان و لطمه را به محیط زیست وارد سازد (یوسفی و شریفی تهرانی، ۱۳۹۵).

مفاهیم پایداری اکنون به نحوه گسترده‌ای به عنوان رویکرد اساسی برای هر نوع پیشرفت و توسعه به خصوص پیشرفت و توسعه گردشگری پذیرفته شده است. برخلاف رویکرد سنتی، گردشگری پایدار می‌تواند اهداف متعادل اجتماعی - اقتصادی و زیست محیطی را در سطح ملی و ناحیه‌ای تامین نماید، از جمله مهمترین اهداف گردشگری پایدار می‌توان به موارد زیر اشاره نمود (نصراللهی و موسی بیکی ده آبادی، ۱۳۹۴).

۱- اصلاح کیفیت جامعه میزبان و ارتقاء سطح کیفی زندگی آنها

۲- بهره‌مندی بازدیدکننده‌ها از تجارب حاصل از گردشگری

۳- حفظ محیط زیست منطقه

۴- تامین درآمد و منافع اقتصادی پایدار برای جوامع میزبان

لامزدن در کتاب خود تحت عنوان بازاریابی گردشگری اصول پایداری در گردشگری را به صورت زیر بیان نموده است؛

۱- استفاده پایدار از منابع: حفظ و استفاده از منابع (طبیعی، اجتماعی، فرهنگی) بسیار حائز اهمیت و به معنای تجارت در دراز مدت است (پیله‌ور و همکاران، ۱۳۹۱).

۲- عدم مصرف بیش از حد و اتلاف: این امر جلوی هزینه‌های بازسازی و زیان‌های دراز مدت را می‌گیرد و به کیفیت گردشگری کمک می‌کند.

۳- حفظ تنوع: حفظ و ارتقای تنوع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی برای پایداری درازمدت گردشگری اهمیت ویژه‌ای دارد و گردشگری را انعطاف پذیر می‌کند (داداش پور و همکاران، ۱۳۹۲).

۴- برنامه‌ریزی: بسط و پیشرفت و توسعه گردشگری در یک چهارچوب برنامه‌ریزی راهبردی محلی و ملی با لحاظ تاثیرات زیست محیطی، پایداری درازمدت گردشگری را افزایش می‌دهد.

۵- حمایت از نظام اقتصاد محلی: گردشگری باید با تحت پوشش قرار دادن فعالیت های اقتصادی محلی و مدنظر قرار دادن ارزش ها و هزینه های زیست محیطی از نظام های اقتصادی حمایت نماید.

- مشارکت جوامع محلی: مشارکت کلی جوامع محلی در بخش گردشگری نه تنها به نفع خود آنها و محیط است، بلکه نوع تجربه گردشگری را بهبود می بخشد (علیپور و همکاران، ۱۳۹۴).

۷- مشاوره با افراد زی نفع و عامه مردم: مشاوره بین مسئولان، مدیران و سرمایه گذاران سیستم گردشگری و سازمان ها و نهادهای محلی مهم است این امر باعث می شود که همه دوشادوش هم کار کنند و اختلاف منافع را کنار بگذارند.

۸- آموزش خدمه: آموزش خدمه و کارکنان باعث رعایت استانداردها می گردد و کنار آن استخدام خدمه محلی کیفیت گردشگری را بهبود می بخشد (نصراللهی و موسی بیکی ده آبادی، ۱۳۹۴: ۶۰).

۹- مسئولیت بازاریابی سیستم گردشگری از آنجا که بازاریابی اطلاعات کاملی را در اختیار گردشگران قرا می دهد، نه تنها سبب افزایش احترام نسبت به محیط فرهنگی، اجتماعی و طبیعی نواحی دیدنی می شود، بلکه رضایت مشتری را نیز افزایش می دهد (Miciel, 1989).

۱۰- انجام تحقیق: پژوهش، جمع‌آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل نه تنها به حل و فصل مشکلات گردشگری کمک می کند بلکه مزایایی را برای مقاصد، سیستم و مشتریان در بر خواهد داشت.

در سال ۱۹۹۷ کلرک بیان داشت که پیشرفت و توسعه مفهوم توریست پایدار شامل ۴ دیدگاه می باشد که به ترتیب زمانی و وسعت آن عبارتند از:

• دیدگاه طرفین دو قطبی: که بر مبنای این دیدگاه، توریسم گروهی و توریسم پایدار به عنوان دو قطب دیده می شوند. اگر امید به پیشرفت و توسعه توریسم پایدار داریم، نباید از توریسم گروهی چشم پوشی کنیم.

• دیدگاه طیفی: مطابق آن توریسم پایدار و توریسم گروهی گسترده‌ای نهایی دو قطب دیده می شوند، اما تایید شده است که سایه های متفاوت بسیاری از پایداری و توریسم گروهی وجود دارند که میتوان در نقاط میانی آن ها پیدا کرد (Gunn, 2002).

• دیدگاه جنبشی: دیدگاهی را بیان می کند کار مثبت می تواند توریسم گروهی را پایدار تر سازد.

• دیدگاه همگرایی: که مطابق آن تمام اشکال توریسم می توانند برای پایداری شدن در تکاپو باشند.

در کل شواهد نشان می دهد که امروزه گردشگری با توجه به دامنه تقاضا و نیازهای فضاهای جغرافیایی رو به پیشرفت و توسعه بوده، از اهمیت و جاذبه و جاذبه خاص برخوردار است. در سه دهه اخیر که اقتصاد سنتی تعدادی از کشورها به ویژه کشورهای در حال پیشرفت و توسعه با رکود سختی مواجه بوده، گردشگری به اقتصاد آن ها کمک نموده و این امر خود دوام و ادامه حیات آن جوامع را به درآمد دیگری وابسته نموده است. لذا دولت ها همواره در تلاش هستند تا سرمایه گذاران جریان گردشگری را در مکان های مختلف برقرار سازند (Chiang Lee, 2008).

در واقع گردشگری نه تنها به اقتصاد محلی کمک می نماید، بلکه بهبود وضعیت جوامع محلی را به دنبال دارد همچنین لازم به ذکر است که برنامه‌ریزی منطقه ای گردشگری باید در چهارچوب سیاست های گردشگری در سطح

ملی قرار گیرد. با برنامه‌ریزی منطقه ای گردشگری دسترسی به زیر ساخت ها و رو ساخت ها برای همه مناطق متعادل می گردد. بر این مبنا گردشگری می‌تواند با گرایش به پیشرفت و توسعه پایدار زمینه ساز پیشرفت و توسعه منطقه ای به شکل گیری گردشگری در منطقه گردد (Burkart, 1981).

محیط مورد مطالعه

بجنورد مرکز استان خراسان شمالی در شمال شرق ایران و در کوهپایه‌های رشته‌کوه آلاداغ بنا شده است. این شهر از جمله شهرهای بزرگ خراسان بوده و از این جهت، چهل و چهارمین شهر کشور به‌شمار می‌آید. بجنورد با شهرهای شیروان، اسفراین، آشنخانه همسایه است. نام این شهر در لهجه شمال خراسان بُژنُرد تلفظ می‌شود:

۱- موقعیت جغرافیایی

استان خراسان شمالی به مرکزیت شهر بجنورد در شمال شرق ایران است. بزرگترین شهر استان بجنورد است. این استان با مصوبه دولت در سال ۱۳۸۳ و پس از تقسیم استان خراسان به سه استان، ایجاد شد. اکثریت مردم خراسان شمالی شیعه هستند که شامل کردها، ترک‌ها و فارس‌های استان می‌باشند، اگرچه اقلیتی از اهل سنت (عموماً ترکمن) نیز در استان ساکن هستند.

جدول ۱- جمعیت، وسعت و تراکم خراسان شمالی به تفکیک شهرستان سرشماری سال ۱۳۹۵

شهرستان	جمعیت (نفر)	درصد از جمعیت استان	مساحت (کیلومتر مربع)	تراکم جمعیت (نفر در کیلومتر مربع)	جمعیت شهری	جمعیت روستایی	نرخ شهرنشینی (درصد)
اسفراین	۱۲۰۵۱۳	۱۳٫۹۶	۵۰۱۹	۲۴٫۰۱	۶۲۹۱۷	۵۷۵۷۳	۵۲٫۲۱
بجنورد	۳۲۴۰۸۳	۳۷٫۵۵	۳۶۱۹	۸۹٫۵۵	۲۳۳۸۱۰	۹۰۲۷۳	۷۲٫۱۵
راز و جرگلان	۵۹۲۱۰	۶٫۸۶	۲۵۳۸	۲۳٫۳۳	۵۰۲۹	۵۴۱۸۱	۸٫۴۹
شیروان	۱۴۶۱۴۰	۱۶٫۹۳	۳۹۴۵	۳۷٫۰۴	۸۹۳۴۵	۵۶۷۹۰	۶۱٫۱۴
جاجرم	۳۶۶۷۳	۴٫۲۵	۳۴۸۶	۱۰٫۵۲	۲۳۹۷۰	۱۲۷۰۳	۶۵٫۳۶
فاروج	۴۹۲۷۱	۵٫۷۱	۱۶۱۵	۳۰٫۵۱	۱۵۸۹۶	۳۳۳۴۷	۳۲٫۲۶
مانه و سملقان	۱۰۱۷۲۷	۱۱٫۷۹	۶۰۵۳	۱۶٫۸۱	۳۳۵۲۶	۶۷۰۴۴	۳۲٫۹۶
گرمه	۲۵۴۷۵	۲٫۹۵	۲۱۵۹	۱۱٫۸۰	۱۹۸۵۳	۵۶۲۲	۷۷٫۹۳
استان	۸۶۳۰۹۲	۱۰۰	۲۸۴۳۴	۳۰٫۳۵	۴۸۴۳۴۶	۳۷۷۵۳۳	۵۶٫۱۲

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان)

مساحت این استان ۲۸۴۳۴ کیلومتر مربع است که از این نظر پانزدهمین استان ایران است. جمعیت آن ۸۱۱۵۷۲ نفر می‌باشد. بجنورد پرجمعیت‌ترین شهر استان خراسان شمالی است و پس از آن شهر شیروان پرجمعیت‌ترین شهر استان خراسان شمالی است. بجنورد از شمال با ترکمنستان و از شمال شرقی تا جنوب شرقی با شهرهای شیروان، اسفراین و از جنوب غربی تا شمال غربی با جاجرم، آشنخانه و راز همسایه است (پيله ور و فیض آبادی، ۱۳۹۱: ۱۴۲).

نقشه ۱- موقعیت استان خراسان شمالی
منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان)

استان خراسان شمالی با مساحتی حدود ۲۸۱۷۹ کیلومتر مربع از ۸ شهرستان بجنورد (مرکز استان)، شیروان، اسفراین، مانه و سملقان، راز و جرگلان، جاجرم، فاروج و گرمه تشکیل شده‌است. این استان از نظر موقعیت جغرافیایی؛ از شمال با کشور ترکمنستان، از شرق و جنوب با استان خراسان رضوی، از جنوب غربی با استان سمنان و از غرب با استان گلستان هم‌مرز است.

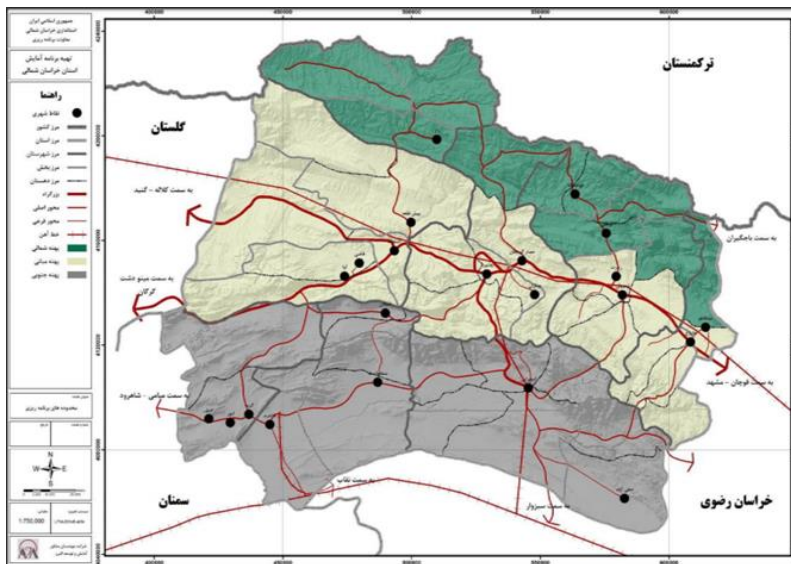
جدول ۲- موقعیت بجنورد در تقسیمات کشوری

شهرستان‌ها	شهرها
شهرستان مانه و سملقان ۹۲ هزار نفر	آشخانه ۲۲ هزار نفر
شهرستان اسفراین ۱۳۳ هزار نفر	اسفراین ۶۱ هزار نفر
شهرستان بجنورد ۲۳۴ هزار نفر	بجنورد ۱۹۹ هزار نفر
شهرستان جاجرم ۳۶۸۹۸ هزار نفر	جاجرم ۲۱ هزار نفر
شهرستان شیروان ۱۷۲ هزار نفر	شیروان ۸۸ هزار نفر
شهرستان فاروج ۶۰ هزار نفر	فاروج ۱۸ هزار نفر
شهرستان گرمه ۲۵ هزار نفر	گرمه ۱۱ هزار نفر
شهرستان راز و جرگلان	درق ۷ هزار نفر
	ایور ۴ هزار نفر
	صفی‌آباد ۳ هزار نفر

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان)

آثار کشف شده در این استان نشان از قدمت تاریخی کهن آن دارد. محوطه باستانی معروف به پهلوان و تپه حیدران جاجرم، قدمتی بیش از ۱۲ هزار سال دارند. قدیمی‌ترین اثر باستانی پابرجای قبل از اسلام (بنای سنگی اسپاخو) در غرب شهرستان مانه و سملقان در فاصله ۵ کیلومتری شمال شاهراه آسیایی در روستای اسپاخو نیز دلیل دیگری بر

صحت این ادعا است این استان از نظر موقعیت جغرافیایی از شمال با کشور ترکمنستان (با ۲۸۱ کیلومتر مرز مشترک)، از شرق و جنوب با استان خراسان رضوی، از جنوب غربی با استان سمنان و از غرب با استان گلستان هم‌مرز است (پيله ور و فیض آبادی، ۱۳۹۱: ۱۴۲).

نقشه ۲- نقشه استان خراسان شمالی

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان)

تقسیمات کشوری

این استان از ۸ شهرستان، ۱۶ شهر و ۱۶ بخش، ۴۰ دهستان و ۸۶۲ روستای دارای سکنه تشکیل شده است.

جدول ۳- مشخصات عمومی شهرستانهای استان براساس تقسیمات کشوری- ۱۳۹۵

شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	شهرستان	بخش	دهستان	شهر	آبادی‌های دارای سکنه	کل آبادی‌ها
کل استان	۲۸۴۳۴	۸	۱۹	۴۵	۲۲	۸۴۰	۱۲۹۸
اسفراین	۵۰۱۹	۱	۲	۷	۲	۱۶۹	۳۷۳
بجنورد	۳۶۱۹	۱	۲	۵	۳	۱۵۲	۱۹۶
جاجرم	۳۴۸۶	۱	۳	۵	۳	۴۷	۱۱۳
شیروان	۳۹۴۵	۱	۳	۹	۴	۱۵۴	۱۷۵
فاروج	۱۶۱۵	۱	۲	۵	۲	۸۷	۱۰۴
گرمه	۲۱۵۹	۱	۱	۲	۳	۲۳	۶۴
مانه و سملقان	۶۰۵۳	۱	۳	۶	۴	۱۳۶	۱۸۶
راز و جرگلان	۲۵۳۸	۱	۳	۶	۱	۷۲	۸۷

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان)

جدول ۴- جمعیت شهرستان های خراسان شمالی به تفکیک مناطق شهری و روستایی سرشماری ۱۳۹۵

نام	جمعیت	خانوار	شهری		روستایی		غیر ساکن
			جمعیت	خانوار	جمعیت	خانوار	
استان	۸۶۳۰۹۲	۲۵۴۷۴۷	۴۸۴۳۴۶	۱۴۳۳۱۹	۳۷۷۵۲۳	۱۱۱۱۹۱	۳۳۷
اسفراین	۱۲۰۵۱۳	۳۶۵۱۹	۶۲۹۱۷	۱۸۴۸۶	۵۷۵۷۳	۱۸۰۲۴	۲۳
بجنورد	۳۲۴۰۸۳	۹۴۴۵۷	۲۳۳۸۱۰	۶۸۷۵۳	۹۰۲۷۳	۲۵۷۰۴	۰
راز و جرگلان	۵۹۲۱۰	۱۵۹۰۳	۵۰۲۹	۱۵۲۵	۵۴۱۸۱	۱۴۳۶۸	۰
جاجرم	۳۶۶۷۳	۱۱۱۵۴	۲۳۹۷۰	۷۰۶۲	۱۲۷۰۳	۴۰۹۲	۰
شیروان	۱۴۶۱۴۰	۴۳۸۷۳	۸۹۳۴۵	۲۶۶۷۲	۵۶۷۹۰	۱۷۱۹۹	۵
فاروج	۴۹۲۷۱	۱۵۴۶۹	۱۵۸۹۶	۴۷۳۹	۳۳۳۴۷	۱۰۷۲۲	۲۸
گرمه	۲۵۴۷۵	۷۷۴۸	۱۹۸۵۳	۶۰۳۱	۵۶۲۲	۱۷۱۷	۰
مانه و سملقان	۱۰۱۷۲۷	۲۹۶۲۴	۳۳۵۲۶	۹۹۴۱	۶۷۰۴۴	۱۹۳۶۵	۱۱۵۷

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان)

در سال ۱۳۹۲ بخش راز و جرگلان از شهرستان بجنورد جدا شد و به شهرستان راز و جرگلان ارتقا یافت.

جدول ۴- تقسیمات کشوری بجنورد

بخش مرکزی شهرستان بجنورد	شهرها	بخش گرمخان	شهرها
دهستان آلاداغ	بجنورد	دهستان گرمخان	حصار گرمخان
دهستان بابامان		دهستان گیان	
دهستان بدرانلو			

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان)

۳- شرایط آب و هوایی

خراسان شمالی از نظر ناهمواری‌ها به دو قسمت: الف) نواحی کوهستانی ب) پست و هموار تقسیم می‌شود. مرتفع‌ترین نقطه آن قله شاه جهان در رشته کوه‌های آلاداغ ۳۰۵۱ متر و پست‌ترین نقطه آن در روستای تازه یاب در قسمت خروجی رودخانه اترک با ارتفاع ۴۰۰ متر از سطح دریا قرار دارد. ارتفاع متوسط استان ۱۳۲۶ متر از سطح دریا می‌باشد. کوه‌های استان از نظر زمین‌شناسی حاصل آخرین حرکات کوهزایی دوران سوم و از کوه‌های جوان می‌باشند. این کوه‌ها به دو بخش عمده: ۱- رشته کوه کپه داغ ۲- رشته کوه آلاداغ تقسیم می‌شوند. رشته کوه کپه داغ: این رشته کوه در شمال استان واقع شده و بوسیله گسل عشق آباد (گسل کپه داغ) از دشتهای پست ترکمنستان و بوسیله رودخانه اترک و دشتهای مانه و سملقان، بجنورد، شیروان، فاروج از رشته کوه جنوبی آلاداغ جدا می‌شود. این ارتفاعات شباهت زیادی از نظر ساختار زمین‌شناسی با زاگرس دارند و وجود گسلهای متعدد ساختار رسوبی، نامتقارن بودن چینها، فقدان فعالیت‌های آتشفشانی و وجود سنگ‌های دارای درز و شکاف آن شرایط مساعدی برای ذخایر آب زیرزمینی و منابع نفت و گاز ایجاد می‌نماید. رشته کوه آلاداغ: این ارتفاعات توسط دشتهای مانه و سملقان، بجنورد، شیروان، فاروج، از رشته کوه کپه داغ جدا شده است. آلاداغ در غربی‌ترین منطقه در حوالی جاجرم بوسیله یکسری کوه‌های کم ارتفاع به رشته کوهستانی شاه کوه البرز می‌پیوندد. جبهه شمالی آلاداغ با یکسری پرتگاه‌های گسلی به رود اترک و جبهه جنوبی آن از طریق گسلهایی با دشت جاجرم ارتباط پیدا کرده است (داداش پور و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۲۰).

اقلیم مدیترانه خراسان شمالی که تفاوت چشمگیری با سرزمینهای مجاور خویش از نظر برخورداری از مواهب طبیعی دارد، در حقیقت دروازه شمالی خراسان قدیمی محسوب می‌شود. خراسان شمالی از نظر طبیعی محصور بین دو رشته کوه کپه داغ در شمال و دنباله البرز یعنی آلاداغ، شاه جهان در جنوب و مجموعاً سرزمینی کوهستانی با دشت‌های حاصلخیز در میان کوه‌ها می‌باشد که شرایط بسیار مساعدی برای کشاورزی و دامپروری دارد. استان خراسان شمالی حدود ۲۸۱۰۰ کیلومتر مربع وسعت دارد که از ۱۴ استان کشورمان و ۵۱ کشور دنیا بزرگتر است جمعیت این استان نیز از ۷ استان کشور بیشتر می‌باشد. خراسان شمالی از شمال به کشور ترکمنستان ۲۷۰ کیلومتر مرز مشترک دارد همچنین از شرق و جنوب با استان خراسان رضوی و از مغرب به استان گلستان و از سمت جنوب غربی با استان سمنان همسایه می‌باشد (داداش پور و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۲۰).

جدول ۵- وضعیت راه‌های روستایی استان خراسان شمالی در سال ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵

شاخص	واحد	۱۳۹۴	۱۳۹۵	نرخ رشد (درصد)
وسعت استان	کیلومتر مربع	۲۸۱۶۶	۲۸۱۶۶	۰
طول بزرگراه	کیلومتر	۱۳۱,۵	۱۶۱,۵	۲۲,۸۱
طول راه‌های روستایی	کیلومتر	۴۶۵۲	۴۶۵۲	۰
طول راه‌های فرعی	کیلومتر	۷۴۵	۷۴۵	۰
طول راه‌های اصلی	کیلومتر	۴۶۶,۹۱	۴۳۶,۹۱	-۶,۴۳
تراکم راه	کیلومتر مربع	۲۱,۲۸	۲۱,۲۸	۰
طول راه آسفالت‌ه روستایی	کیلومتر	۲۰۱۸	۲۰۹۸	۳,۹۶
طول راه‌های روستایی نیازمند بهسازی و نوسازی	کیلومتر	۴۶۵	۴۱۰	-۱۱,۸۳
طول راه‌های روستایی بهسازی و نوسازی شده	کیلومتر	۷۶	۵۵	-۲۷,۶۳
طول راه‌های روستایی در حال اجرا	کیلومتر	۳۷۳	۳۳۹	-۹,۱۲
میزان اعتبارات راه روستایی سال	مصوب	۷۴۷,۵۸	۵۸۳,۲۵	-۲۱,۹۸
۱۳۹۴ و ۱۳۹۵	تخصیص	۱۶۵,۲	۳۵۹,۸۴۸	۱۱۷,۸۳

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان)

آب و هوای این استان متنوع ولی در مجموع معتدل کوهستانی است که رشته کوه کپه داغ در قسمت شمالی و کوه‌های آلاداغ و شاه جهان در جنوب استان دشت‌های مرکزی را احاطه نموده‌اند که زمینه بسیار مناسبی برای کشاورزی و دامپروری، تولید میوه در این استان ایجاد شده است. وجود تنها رودخانه دائمی و پرآب شرق ایران اترک و سرشاخ‌های متعدد آن و چشمه‌سارهای این استان و احداث چهار سد بزرگ به نام‌های بیدو از اسفراین و شورک و بارزوی شیروان و شیرین دره مانه و سملقان در تامین منابع آب این استان اهمیت ویژه‌ای دارند. میزان بارندگی در این استان در نواحی مختلف ۲۰۰ تا ۵۰۰ میلی‌متر متغیر است. تنوع اقلیم‌های مختلف در استان خراسان شمالی به دلیل وجود کوهستان‌ها و جنگل‌ها و مراتع وسیع و منابع آب سرشار بسیار چشمگیر می‌باشد (داداش پور و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۲۰).

جدول ۶- متوسط دمای استان در سال ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵

۱۳۹۵				۱۳۹۴				وضعیت دمایی استان
میانگین دوره آماری		دما (درجه سانتی گراد)		میانگین دوره آماری		دما (درجه سانتی گراد)		
۲۶,۳	تبر	۲۵,۹	تبر	۲۶	تبر	۲۷,۲	تبر	گرمترین ماه سال
۱,۵	دی	۱,۱	بهمن	۱,۴	دی	۳,۸	بهمن	سردترین ماه سال
۲۴,۷	تابستان	۲۴,۷	تابستان	۲۴,۷	تابستان	۲۴,۹	تابستان	گرمترین فصل سال
۳,۹	زمستان	۳,۵	زمستان	۳,۹	زمستان	۶,۵	زمستان	سردترین فصل سال
۱۴,۲		۱۴,۱		۱۴,۳		۱۵,۳		میانگین دمای استان

منبع (اداره کل هواشناسی استان خراسان شمالی)

جدول ۷- بیشینه و کمینه دما در استان

۱۳۹۵		۱۳۹۴		وضعیت دما	
میانگین دما (درجه سانتی گراد)	ایستگاه	میانگین دما (درجه سانتی گراد)	ایستگاه		
۱۶	جاجرم	۱۷	جاجرم	گرمترین ایستگاه طی سال	
۱۲,۴	فاروج	۱۳,۶	فاروج	سردترین ایستگاه طی سال	
۲۸,۲	جاجرم	۲۹,۳	آشخانه	تبر ماه	بیشینه دما
۱,۵	شیروان	-	-	دی ماه	کمینه دما
-۰,۳	شیروان	۲,۸	فاروج	بهمن ماه	

منبع (اداره کل هواشناسی استان خراسان شمالی)

شهرستان بجنورد بیشتر متشکل از مناطق کوهستانی و فلات‌های مرتفع است. در نواحی شهرستان بجنورد در تمام فصل زمستان سرما حاکم است و میانگین روزهای یخبندان سالیانه آن بیشتر از ۱۰۰ روز است.

جدول ۸- میانگین روزهای همراه با یخبندان و گرد و غبار در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵

۱۳۹۵		۱۳۹۴		وضعیت
تعداد (روز)	ایستگاه	تعداد (روز)	ایستگاه	
۱۰۶	شیروان	۹۰	شیروان	بیشترین تعداد روزهای همراه با یخبندان
۵۹	آشخانه	۳۵	آشخانه	کمترین تعداد روزهای همراه با یخبندان
۵	اسفراین	۲	اسفراین	بیشترین تعداد روزهای همراه با گرد و غبار
	شیروان		فاروج	
۲	مانه	۰	جاجرم	کمترین تعداد روزهای همراه با گرد و غبار
	جاجرم			
۸۶	استان	۶۷	استان	تعداد روزهای همراه با یخبندان
۳	استان	۱	استان	تعداد روزهای همراه با گرد و غبار

منبع (اداره کل هواشناسی استان خراسان شمالی)

در این منطقه زمستان‌ها سرد و تابستان‌ها نسبتاً گرم است که به همین خاطر دامنه تغییرات دما در گستره وسیعی قرار می‌گیرد.

جدول ۹- میانگین روزهای بارش در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵

۱۳۹۵		۱۳۹۴		وضعیت
تعداد (روز)	ایستگاه	تعداد (روز)	ایستگاه	
۱۰۹	بجنورد	۹۶	بجنورد	بیشینه تعداد روزهای بارانی
۵۱	جاجرم	۴۷	جاجرم	کمینه تعداد روزهای بارانی
۳۰	بهار	۲۸	بهار	بیشینه تعداد روزهای بارانی - فصلی
۳۶۲٫۸	فاروج	۲۳۴٫۸	راز	بیشترین میزان بارندگی (میلیمتر)
۱۰۸٫۴	جاجرم	۱۲۳٫۵	جاجرم	کمترین میزان بارندگی (میلیمتر)
۲۶۱	استان	۲۱۷٫۷	استان	متوسط بارندگی در سال (میلیمتر)
۲۴۰٫۸	استان	۲۳۸٫۸	استان	متوسط بارندگی در طولانی مدت (میلیمتر)

منبع (اداره کل هواشناسی استان خراسان شمالی)

یافته‌های پژوهش

سیستم توریسم هم اکنون از جایگاه بسیار خوبی در سطح جهانی برخوردار است و سومین سیستم مولد شغل و سرمایه بعد از سیستم نفت و خودروسازی می‌باشد. این سیستم ضمن درآمدزایی بسیار گسترده موجب نزدیک تر شدن ملل، اقوام و فرهنگ‌ها به یکدیگر شده است. قابلیت‌های سیستم توریسم همه را به این باور رسانده است که این سیستم راه میانبری برای پیشرفت و توسعه هر چه بیشتر اقتصادی در کشورهای در حال پیشرفت و توسعه و تولید ثروت در کشورهای سیستمی است؛ چراکه پیشرفت و توسعه گردشگری، بخصوص افزایش تعداد جهانگردان بین‌المللی، باعث رونق طیف وسیعی از فعالیتهای اقتصادی یا منطقه ای می‌شود. پیشرفت و توسعه سیستم توریسم، به ویژه برای کشورهای در حال پیشرفت و توسعه از جمله ایران که با معضلاتی همچون میزان بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه است و از طرف سرشار از دیدنی‌های طبیعی، باستانی، تاریخی، زیارتی و تفریحی است، از اهمیت فراوانی برخوردار است (علیپور و بایندور نصرالله بگلو، ۱۳۹۴: ۱۳۶).

سرمایه گذاری در سیستم توریسم مشخصاً دارای دو بعد اقتصادی و اجتماعی است سرمایه گذاری در این سیستم در تمام کشورهای دارای جاذبه‌های جهانگردی رو به افزایش است. امروزه جذب گردشگران خارجی به رقابتی فزاینده در بین نهادهای درگیر در سیستم گردشگری تبدیل شده است؛ زیرا این سیستم نه تنها در پیشبرد اقتصاد ملی و درآمدهای ارزی نقش دارد بلکه سیستمی است، پاکیزه و عاری از آلودگی و در عین حال ایجاد کننده مشاغل جدید. سیستم توریسم از بعد اجتماعی نیز با توجه به ارتباطات وسیع اجتماعی - جغرافیایی، ضمن افزایش آگاهی‌های ملی در مورد نحوه زندگی، باورها، آداب و سنن اقوام مختلف بستر مناسبی برای تحکیم و پیوند هر چه بیشتر مردم و همبستگی بیش از پیش ملی را فراهم می‌آورد.

جدول ۱۰- شاخص های بخش میراث فرهنگی و گردشگری استان خراسان شمالی

ردیف	عنوان شاخص	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات
۱	هتل ۳ و ۴ ستاره	۴	۴	۰
۲	هتل ۲ ستاره	۲	۲	۰
۳	هتل ۱ ستاره	۱	۱	۰
۴	تعداد اتاق موجود در هتل‌ها	۱۲۹	۱۹۲	۴۹
۵	تعداد تخت موجود در هتل‌ها	۳۵۲	۴۳۶	۲۴
۶	تعداد مهمانپذیر و اقامتگاه های بوم گردی	۱۲	۱۵	۲۵
۷	تعداد اتاق موجود در مهمانپذیر و اقامتگاه های بوم گردی	۱۴۷	۱۵۲	۳,۴
۸	تعداد تخت موجود در مهمانپذیر و اقامتگاه های بوم گردی	۳۰۶	۴۳۴	۴۲
۱۰	متوسط تعداد بازدیدکنندگان از موزه‌ها در هر روز	۱۰۹	۵۹	-۴۶

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی خراسان شمالی)

استان خراسان شمالی با داشتن پیشینه تاریخی، اقوام مختلف، موسیقی، طبیعت زیبا و بکر، صنایع دستی، غذاهای محلی، جاذبه‌های مذهبی و ... دارای پتانسیل قوی در زمینه گردشگری است و در این زمینه می‌تواند به پیشرفت و توسعه استان کمک نماید. متأسفانه تاکنون توجه کمی به بخش گردشگری در استان شده است و این بخش نتوانسته به جایگاه واقعی خود در این استان برسد. در استان خراسان شمالی در سال ۱۳۹۱ تعداد ۴ هتل سه و چهار ستاره، ۲ هتل دو ستاره و ۱ هتل یک ستاره وجود دارد که این آمار نسبت به سال قبل تغییری نکرده اند. تعداد ۱۹۲ اتاق و سوئیت و تعداد ۴۳۶ تخت در هتلهای استان وجود دارد که نسبت به سال گذشته به ترتیب، ۴۹ و ۲۴ درصد افزایش داشته اند. درصد اشغال تخت هتل در استان در سال ۱۳۹۱ برابر ۹/۱۵ درصد بوده که افزایش ۲۳/۶۴ درصدی را نسبت به سال ۹۴ را نشان می‌دهد. تعداد مهمانپذیر و اقامتگاه های بوم گردی استان نیز ۱۵ مورد می‌باشد که دارای ۱۵۲ اتاق و ۴۳۴ تخت میباشند. این آمار در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۹۴ به ترتیب ۳/۴ و ۴۲ درصد افزایش را نشان می‌دهد. تعداد ۱۰ مورد آثار و ابنیه تاریخی در سال ۱۳۹۵ در استان ثبت شده است که نسبت به سال ۱۳۹۴ حدود ۱۶/۶۶ درصد کاهش داشته است (علیپور و بایندور نصرالله بگلو، ۱۳۹۴: ۱۳۶).

همچنین در این سال، تعداد مراکز کانونها و قطبهای جهانگردی تجهیز شده، بناهای مهم تاریخی و فرهنگی تعمیر و ساماندهی حریم شده، برابر ۲۰ مورد می‌باشد که نسبت به سال قبیل ۴/۷۶ درصد کاهش داشته است. تعداد بازدیدکنندگان از موزه‌ها و بناهای تاریخی در این سال ۱۵۸۱۸۸ نفر بوده است که نسبت به سال گذشته ۸/۲۳ درصد کاهش داشته است. متوسط تعداد بازدیدکنندگان از موزه های استان در هر روز برابر ۵۹ نفر بوده که کاهش ۶۶ درصدی بازدیدکنندگان را نسبت به سال ۱۳۹۴ نشان می‌دهد (علیپور و بایندور نصرالله بگلو، ۱۳۹۴: ۱۳۶).

جدول ۱۱- شاخص های بخش ایران گردی و جهانگردی در استان خراسان شمالی

شاخص	واحد	۱۳۹۴	۱۳۹۵	درصد تغییرات
تعداد بازدیدکنندگان از موزه‌ها و بناهای تاریخی	نفر	۱۷۲۳۷۶	۱۵۸۱۸۸	-۸,۲۳
تعداد آثار و ابنیه تاریخی ثبت شده	عدد	۱۲	۱۰	-۱۶,۶۶
اشغال تخت هتل	درصد	۷,۴	۹,۱۵	۲۳,۶۴

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی خراسان شمالی)

تحلیل قابلیت‌های پیشرفت و توسعه گردشگری بجنورد

همان طوری که گفته شد هر منطقه‌ای که مایل است در این موقعیت قرار داشته باشد بایستی بتواند با بهره‌گیری از توانمندی‌ها، استفاده از فرصت‌ها را به حداکثر برساند: در این زمینه مروری بر نقاط قوت و فرصت‌های منطقه مورد مطالعه مطلوبیت این استراتژی را نشان می‌دهد:

جدول ۱۲- نقاط قوت منطقه بجنورد در زمینه گردشگری

نقاط قوت (درونی)
۱= برخورداری از منابع طبیعی، استعدادها و پتانسیل‌های متنوع و خالی جهت سرمایه‌گذاری در جهانگردی منطقه
۲= عبور محور آسفالت‌تک باندی و دوباندی بجنورد-اسفراین از منطقه، مجاورت و دسترسی آسان به بزرگراه آسیایی
۳= شرایط طبیعی مناسب جهت بهره‌مندی از انرژی پاک خورشیدی برای تولید و تأمین انرژی
۴= تأثیر جبهه‌های سیبریایی در فصل گرم سال، برخورداری از آب و هوای معتدل با هوای لطیف و باد ملایم غربی
۵= برخورداری از جاذبه‌های اکوتوریستی ممتاز، تنوع چشم‌اندازهای طبیعی و بکر
۶= شرایط مناسب برای برگزاری تورهای طبیعت‌گردی، کوهپیمایی و پیاده‌روی
۷= برخورداری از چشمه‌ها و سراب‌های معدنی جهت آب درمانی و املاح درمانی و منابع آب سطحی منظم
۸= برخورداری از ارتفاعات، فقدان آلودگی‌های نوری و هوایی، نبود ریزگردها و شرایط مناسب جهت رؤیت ماه شوال، صورهای خاص جوی مانند فلکی، اجرام آسمانی و پدیده‌های شهاب‌سنگی
۹= جاذبه‌های ورزشی و تفریحی متعدد و متنوع در منطقه از جمله اتومبیل‌رانی، موتورسواری، ورزش‌های هوایی و زمستانی
۱۰= برخورداری از مصالح ساختمانی با کیفیت و مقاوم نظیر سنگ مالون، شن و ماسه جهت اجرای پروژه‌های عمرانی مرتبط با جهانگردی
۱۱= برخورداری از شرایط زمین‌شناسی، ژئومورفولوژی، فیزیوگرافی و هیدرولوژی مناسب برای احداث سد و دریاچه‌های مصنوعی
۱۲= برخورداری از انواع لندفرم‌ها نظیر انواع پادگانه، مخروط افکنه‌ها، توده‌های نفوذی، ساختمان‌های افقی، چین‌خورده و شکسته، اشکال حاصل از فرایندهای دامنه‌ای نظیر ریزش، بهم‌ن و لغزش، اشکال ناشی از دینامیک‌های بیرونی نظیر فرایندهای اولیه و ثانویه ناشی از عمل انحلال و فرسایش آبی
۱۳= چشم‌انداز زیبا و تنوع توپوگرافی نظیر وجود ناهمواری کوهستان، پایکوه، دشت میانکوهی و دره‌ای
۱۴= تنوع لیتولوژیکی و سازندهای سطحی با رنگ و مقاومت متفاوت
۱۵= امکان استفاده از باغات در زمینه اقامت و پذیرایی گردشگران

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

جدول ۱۳- فرصت‌های منطقه بجنورد در زمینه گردشگری

فرصت‌ها (بیرونی)
۱= امکان اشتغال‌زایی در زمینه‌های اقامتی و خدماتی و افزایش درآمد برای جمعیت ساکن در منطقه
۲= وجود و عبور محور بجنورد-اسفراین و راه‌های بین‌روستایی آسفالت‌تک از منطقه و مجاورت با بزرگراه آسیایی (جاده کناره)
۳= شرایط مساعد توپوگرافی به منظور احداث سایت ورزش‌های کایت سواری، جت‌ربازی، پاراگلایدر سواری، بالن سواری، پرش از ارتفاع و عملیات راپل
۴= شرایط مناسب برای احداث اکوکمپ، اکوپارک و ژئوپارک در منطقه
۵= امکان برگزاری مسابقات کشتی باجوچه، جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های محلی و بین‌المللی در منطقه
۶= فرصت مبادلات فرهنگی با محیط
۷= ایجاد فرصت‌های مناسب برای مردم محلی جهت درک و حفاظت از ارزش‌ها و میراث‌های طبیعی و استفاده بهینه از محیط طبیعی به منظور تفرج و تفریح
۸= برخورداری از ۳۹ واحد دانشگاهی در بجنورد و شهرهای استان و فرصت مناسب برای جلب توره‌های آموزشی و گردشگران علمی
۹= وجود فرودگاه بین‌المللی بجنورد در فاصله ۱۰ کیلومتری منطقه
۱۰= نگاه مثبت و توجه ویژه مدیران و مسئولان استان به سرمایه‌گذاری در زمینه اکوتوریسم و پیشرفت و توسعه آن به عنوان محور سوم پیشرفت و توسعه استان خراسان شمالی
۱۱= بالا بودن میزان امنیت در منطقه
۱۲= وجود پدیده مهاجرت معکوس در روستاهای منطقه
۱۳= امکان بهره‌مندی بیشتر از تسهیلات کم‌بهره بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری برای سرمایه‌گذاری در بخش جهانگردی
۱۴= افزایش فعالیت نهادهای اداری برای حفظ و صیانت از منابع طبیعی و چرای کنترل شده

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

استراتژی تهاجمی از تقابل نقاط قوت و فرصت‌ها به وجود آمده است و عناصر راهبردی منتج از آن کمک می‌نماید تا منطقه مورد مطالعه از نقاط قوت خود در جهت بهره‌مندی هر چه بیشتر از فرصت‌های مهیا شده از سوی محیط خارجی استفاده نماید. به بیان دیگر در این استراتژی تمرکز بر نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی استوار است.

راهکارهای زیر جهت بهره برداری از برتری‌های موجود به منظور پیشرفت و توسعه اکوتوریسم در منطقه بجنورد ارائه می‌گردد:

- اکوتوریسم توأم با پیشرفت و توسعه اقتصادی در بهره مندی از جاذبه‌های طبیعت‌گردی منطقه
- استفاده هدفمند از پتانسیل‌های گردشگری جهت پیشرفت و توسعه اکوتوریسم متناسب با مناطق کوهستانی و دره‌ای
- استفاده از مساعدت مدیران دستگاه‌های اجرایی و تسهیلات کم بهره صندوق پیشرفت و توسعه ملی به منظور سرمایه گذاری در بخش گردشگری
- افزایش سرمایه‌گذاری در احداث اکوکمپ، اکوپارک و ژئوپارک با در نظر گرفتن ابعاد زیست محیطی و حفظ زیست بوم در منطقه
- ایجاد بستر مناسب برای سرمایه گذاری ساکنان محلی در راستای ایجاد درآمد و اشتغال زایی با کمک اداره کل امور روستایی و مناطق محروم استانداری
- هماهنگی بین دستگاه‌های مرتبط مانند سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، جهاد کشاورزی، منابع طبیعی آب منطقه‌ای و محیط زیست به منظور صیانت از میراث‌های طبیعی و جاذبه‌های طبیعت‌گردی منطقه
- عملی کردن جذب گردشگران علمی و دانشگاهی با توجه به تعداد زیاد گردشگران علمی
- پخش تیزرهای تبلیغاتی در مراکز تجمع گردشگران و مسافری جهت معرفی و سوق دادن آن‌ها به منطقه
- گسترش فعالیت‌های گردشگری در جهت جذب حداکثری گردشگر
- بهره مندی از جاذبه‌های توریسم ورزشی و سرمایه گذاری در زمینه‌های ورزشی و تفریحی در منطقه

نتیجه گیری و دستاورد علمی پژوهشی

هر منطقه با توجه به پتانسیل‌ها و توانمندیهای موجود خود میتواند در مسیر پیشرفت و توسعه قرار گیرد و اولین قدم برای پیشرفت و توسعه یک منطقه، پیشرفت و توسعه اقتصادی است. از طرف دیگر، گردشگری با دارا بودن نقش راهبردی و کلیدی در پیشرفت و توسعه منطقه ای میتواند تاثیر عمده‌ای بر تولید درآمد و جذب سرمایه در منطقه داشته باشد. شهرستان بجنورد یکی از شهرستان‌های مستعد کشور در زمینه جذب گردشگر میباشد زیرا در این شهرستان بیش از ۷۵ اثر و ابنیه تاریخی و باستانی وجود دارد که برخی از مهمترین آنها در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۱۴- مهمترین آثار تاریخی و گردشگری شهرستان بجنورد

نام اثر	محل	اهمیت (قدمت و معماری)
تپه معصوم زاده چهارمغان	جنوب شرقی شهر	قبل و بعد از اسلام
عمارت مفخم	خیابان شریعتی شمالی	قاجاریه
بنای آینه خانه مفخم	خیابان شریعتی شمالی	قاجاریه
محوطه قلعه کهنه کند	۵ کیلومتری غرب شهر	اشکانی - اسلامی
بنای بش قارداش	۶ کیلومتری غرب شهر	قاجاریه
کوشک باغ علی آباد	روستای علی آباد	قاجاریه
بنای مقبره شهدا	خیابان ۳۲ متری شمالی	پهلوی
حسینیه جاجرمی	خیابان طالقانی شرقی کوچه جاجرمی	اواخر قاجاریه
سیزه میدان	میدان شهید	قاجاریه
تپه سنجر	روستای ینگ قلعه	هزاره اول ق.م و دوره تاریخی
تپه ینگ قلعه	ک م جنوب غربی روستای ینگ قلعه	هزاره اول ق.م عصر آهن
تپه ینگ قلعه	ک م جنوب غربی روستای ینگ قلعه	هزاره دوم ق.م - عصر مفرغ متاخر
ارگ آلمادوشن	دهستان غلامان روستای آلمادوشن	اشکانی تا قرون میانه اسلام
قلعه ارگ بالا	بخش راز و جرگلان روستای غلامان	اشکانی
تپه ایرقابه	دهستان جرگلان-روستای ایرقابه	مفرغ-اشکانی

منبع: (سازمان میراث فرهنگی استان خراسان شمالی)

این شهرستان هر ساله میزبان تعداد زیادی از گردشگران است اما تاکنون نتوانسته به جایگاه واقعی خود در زمینه جذب گردشگر دست یابد. در پژوهش حاضر با بکارگیری فرایند برنامه‌ریزی راهبردی اقدام به ارائه راهکارها و تعیین راهبردهای کاربردی در جهت پیشرفت و توسعه گردشگری شده است. در این فرایند با بررسی نقاط قوت، ضعف، قابلیت‌ها و فرصت‌های گردشگری شهرستان بجنورد، به این نتایج رسیده ایم که استراتژیهای مناسب در برنامه‌ریزی گردشگری شهرستان، در اولویت نخست راهبردهای راهبردهای تهاجمی است. در واقع راهبرد راهبردهای تهاجمی با امتیاز بالاتر به عنوان بهترین راهبرد در پیشرفت و توسعه گردشگری شهرستان تلقی میشود و باید در این راهبرد تقویت مدیریت و بازاریابی گردشگری شهرستان به منظور معرفی هر چه بهتر پتانسیل‌های گردشگری شهرستان و جذب گردشگران بیشتر، توجه ویژه شود. همچنین برای رسیدن به پیشرفت و توسعه پایدار گردشگری در شهرستان، راهبرد پیشرفت و توسعه مناطق نمونه گردشگری بویژه مناطق دارای جاذبه‌های طبیعی، پیشنهاد می‌شود.

قطعا با عملیاتی شدن این راهبردها، جهانگردی شهرستان تحرک بیشتری به خود خواهد دید و میتوان در جهت رسیدن به توسعه پایدار جهانگردی در شهرستان امید بیشتری داشت. همچنین با توجه به جدول برنامه ریزی استراتژیک کمی در راهبردهای تهاجمی، راهبرد توسعه مناطق نمونه جهانگردی بویژه مناطق دارای جاذبه های طبیعی، توجه بیشتر به جاذبه های طبیعی شهرستان بعلاوه جاذبه های مربوط به اکوتوریسم، دره های زیبا و چشمه های آب معدنی و دیگر جاذبه های طبیعی زیبای شهرستان میباشد. سایر اولویت ها به ترتیب زیر میباشد: تقویت و توسعه مجتمع های توریستی، معرفی بهتر و توسعه اماکن تاریخی موجود شهرستان به گردشگران، تقویت بازارچه ها و افزایش کیفیت ارائه خدمات رفاهی به گردشگران و امکان برگزاری نمایشگاههای ملی و بین المللی در شهر بجنورد که در راستای اجرای برنامه ریزی توسعه جهانگردی شهرستان، راهبردهای تعیین شده در جهت رسیدن به توسعه پایدار جهانگردی بسیار مهم و حیاتی می‌باشند

منابع

- تولایی، سیمین (۱۳۸۶)، مروری بر سیستم گردشگری، انتشارات دانشگاه تربیت معلم.
- آقاسی زاده، عبدالله و عیسی ابراهیم‌زاده و زهره هادیانی (۱۳۸۸)، نقش امنیت در پیشرفت و توسعه گردشگری پایدار؛ مطالعه موردی: شهرستان چابهار، مجموعه مقالات برگزیده اولین همایش ملی امنیت و پیشرفت و توسعه پایدار گردشگری، آذرماه ۱۳۸۸.
- الوانی، مهدی و معصومه پیروز بخت (۱۳۷۵) فرآیند مدیریت توریسم، تهران، مرکز مطالعات فرهنگی.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و مهدی سقایی (۱۳۸۵)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران: انتشارات سمت.
- چاک وای، گی (۱۳۸۵)، گردشگری بین‌المللی در چشم‌اندازی جامع چاپ اول، ترجمه علی پارسایان و محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ سوم.
- کاظمی، مهدی (۱۳۸۵)، مدیریت توریسم، تهران، انتشارات سمت.
- لی، جان (۱۳۷۸)، گردشگری و پیشرفت و توسعه در جهان سوم، ترجمه عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- حسین زاده دلیر، کریم و رحیم حیدری چیانه (۱۳۸۲)، توریسم در ایران، چالش‌ها و امیدها، مجله جغرافیا و پیشرفت و توسعه ناحیه‌ای، سال اول، شماره یک، دانشگاه فردوسی مشهد.
- خاکی، اسدالله و مهری اذانی و شهلا زمانی فروشانی (۱۳۸۶)، جایگاه جهانگردی در پیشرفت و توسعه فضایی شهری در ایران، مجموعه مقالات هفته پژوهش، ص ۳۳۷.

- خدایی، حامد(۱۳۸۸)، رابطه متقابل امنیت، گردشگری و پیشرفت و توسعه پایدار اقتصادی، مجموعه مقالات برگزیده اولین همایش ملی امنیت و پیشرفت و توسعه پایدار گردشگری.
- داس ویل، راجر(۱۳۷۸)، مدیریت جهانگردی- مبانی، راهبردها و آثار، ترجمه دکتر سید محمد اعرابی و داود ایزدی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- رحمانی، جمشید(۱۳۸۱)، طرح مشکلات مدیریت، حفاظت، تفریح و گردشگری مناطق حفاظت شده استان اصفهان، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان اصفهان.
- رضوانی، علی‌اصغر(۱۳۷۴)، جغرافیا و سیستم توریسم، انتشارات پیام نور.
- رضوانی، محمدرضا(۱۳۸۷)، پیشرفت و توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- زارع یکتا، محمدجواد(۱۳۸۸)، بررسی عوامل مؤثر در حفاظت از مناطق طبیعی گردشگری از دیدگاه گردشگران، مجموعه مقالات برگزیده اولین همایش ملی امنیت و پیشرفت و توسعه پایدار گردشگری.
- زاهدی، شمس السادات(۱۳۸۵)، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول.
- سازمان جهانی جهانگردی(۱۳۸۴)، برنامه‌ریزی ملی و منطقه‌ای جهانگردی، ترجمه عبدالله زاده، محمود، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- سینایی، حسین(۱۳۸۲)، جغرافیای جهانگردی در ایران، مجموعه مقالات بخش همایش جهانگردی، جلد ۲.
- کارگر، بهمن(۱۳۸۶)، پیشرفت و توسعه شهرنشینی و سیستم گردشگری در ایران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- کاظمی، محمد(۱۳۸۵) مدیریت گردشگری، تهران: انتشارات سمت.
- کیامهر، غلامرضا(۱۳۸۵)، رونق گردشگری رویای خداحافظ با پول نفت، روزنامه ایران شماره ۳۵۱۴.
- مصلحی، محسن(۱۳۸۴) شناسایی موانع سیستم توریسم، راهبردهای علمی و عملی در اصفهان.
- مهدی زاده. جواد(۱۳۷۷)، بحران گردشگری در ایران و راه‌های برون رفت از آن، مهندسین مشاور فرهنگ.
- همایون، محمدهادی(۱۳۸۴) جهانگردی: ارتباطی میان فرهنگی، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
- یعقوب زاده، رحیم (۱۳۸۸)، گردشگری فرهنگی و ارائه راهکارها، تهران، مرکز تحقیقات استراتژیک و دانشگاه آزاد، چاپ اول.
- اپلرود، مگان(۱۳۸۶)، اکوتوریسم (اصول، تجربیات و سیاست‌ها)، ترجمه نگار قدیمی، نشر افکار، تهران.
- رنجبریان، بهرام و محمد زاهدی(۱۳۸۴)، شناخت گردشگری نشر چهارباغ، چاپ دوم.
- صدائی، سید اسکندر و امین دهقانی(۱۳۸۹)، پیشرفت و توسعه ی گردشگری: گردشگری و گردشگری در طبیعت روستایی، فصلنامه رشد آموزش جغرافیا، شماره ۹۲
- دانایی فرد، حسن و داریوش جاوید و علی اصغر فانی(۱۳۹۱)، ارتقای ظرفیت گردشگری جمهوری اسلامی ایران: تحلیلی بر ابزارهای خط مشی گذاری ملی گردشگری، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، شماره ۱۹
- رنجبریان، بهرام و محمد زاهدی(۱۳۸۳)، رویدادهای گردشگری: تنوع و مدیریت، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، شماره ۵
- رسول زاده اقدم، صمد و سید احمد میر محمدتبار و صمد عدلی پور و یوسف زینی وند(۱۳۹۵)، فرصت‌ها و محدودیت‌های سیستم گردشگری در ایران، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی، شماره ۳۰
- ضیایی، محمود و علی اصغر سعیدی و مژگان تراب احمدی(۱۳۹۱)، جایگاه گردشگری در نظام آموزش عالی ایران، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، شماره ۱۷
- امیرحاجلو، الهام و سیمین تولایی و احمد زنگانه و ابوالفضل زنگانه(۱۳۹۲)، ارزیابی و اولویت بندی اثرات گردشگری در سطح ملی با استفاده از تکنیک Topsis، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شماره ۱۰
- یوسفی، جواد و محمد شریفی تهرانی(۱۳۹۵)، تحلیلی بر اثرات اجتماعی و فرهنگی پیشرفت و توسعه گردشگری (مطالعه شهرستان بیرجند)، فصلنامه راهبرد پیشرفت و توسعه، شماره ۴۸

نصراللهی، زهرا و فریده موسی بیکی ده آبادی (۱۳۹۴)، تحلیل اهمیت- عملکرد گردشگری پایدار: با استناد بر عوامل زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فصلنامه گردشگری شهری، دوره اول - شماره ۲

پيله ور، علی اصغر و رضا فیض آبادی و هادی افرا (۱۳۹۱)، عوامل مؤثر بر توزیع جغرافیایی مرگ و میر در استان خراسان شمالی، فصلنامه جغرافیا و پیشرفت و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۹

داداش پور، هاشم و سمانه علیزاده و مجتبی رفیعیان (۱۳۹۲)، سنجش سطوح پیشرفت و توسعه یافتگی و نابرابری های فضایی در استان خراسان شمالی با استفاده از مدل منطق فازی، فصلنامه جغرافیا و پیشرفت و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۲۱

علیپور، عباس و مژگان بایندور نصرالله بگلو (۱۳۹۴)، مدیریت پایدار گردشگری (مطالعه موردی: شهر بجنورد)، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، شماره ۱۴

- منابع لاتین

Miciel. M (1989), Tourism In Global society, Routledge.

Gunn, C.A. (2002), Tourism Planning: Concepts, Basics, Cases, New York and London: Routledge.

Chiang Lee, Chien and Chun-Ping Chang. (2008): Tourism development and economic growth: A closer look at panels, Tourism Management 29.

Burkart, A. And S. Medlik, (1981), Tourism, Past, Present and Future, London: Heineman.

Bridges, J.G. (1959), A Short History of Tourism, in H.P Sales, Travel and Tourism Encyclopedia, London.

Briedenhann, Jenny and Eugenia Wickens (2004) Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas ___ vibrant hope or impossible dream? Tourism management, vol.25.

- منابع اینترنتی

اداره کل هواشناسی استان خراسان شمالی (۱۳۹۷)، ر. ک به <http://www.nkhmet.ir>

سازمان میراث فرهنگی استان خراسان شمالی (۱۳۹۷)، ر. ک به <http://www.nkchto.ir>